

सर्वोच्च अदालत संयुक्त इजलास
माननीय न्यायाधीश श्री गिरीश चन्द्र लाल
माननीय न्यायाधीश श्री ज्ञानेन्द्र बहादुर कार्की
आदेश

069-WH-0080

मुद्दा:- बन्दी प्रत्यक्षीकरण ।

बारा जिल्ला पिपरा सिमरा गा.वि.स. वडा नं. ४ घर भई हाल कारागार कार्यालय काठमाडौं अन्तर्गत सदरखोर डिल्लीबजार, काठमाडौंमा थुनामा रहेका वर्ष २९ को निवेदक रितेश खतिवडा.....१

विरुद्ध

कारागार कार्यालय सदरखोर डिल्लीबजार, काठमाडौं१
श्री काठमाडौं जिल्ला अदालत तहसिल शाखा१ विपक्षी
श्री ललितपुर जिल्ला अदालत तहसिल शाखा१

नेपालको अन्तरिम संविधान २०६३ को धारा ३२ र १०७(२) बमोजिम यस अदालतमा दायर हुन आएको प्रस्तुत रिट निवेदनको संक्षिप्त तथ्य एवं ठहर यस प्रकार छ :-

म निवेदक रितेश खतिवडालाई लागू औषध खैरो हिरोइन मुद्दामा २०६१।१२।४ मा काठमाडौं जिल्ला अदालतले १० वर्ष कैद र रु.७५,०००/- जरीवानाहुने गरी भएको फैसला अन्तिम भई हाल म सदरखोर डिल्लीबजार, काठमाडौंमा थुनामा रहेको छु । म निवेदक २०६०।९।११ देखि थुनामा रहेको अवस्था छ । मिति २०६२।३।२१ मा ललितपुर जिल्ला अदालतले जम्मा कैद वर्ष ६ र जम्मा जरीवानारु. ४२,५०० हुने गरी ठहर गरेको फैसला अन्तिम भई रहेको अवस्था छ । ललितपुर जिल्ला अदालत लगत शाखाले कैद ठेकी पठाएको सम्बन्धमा पत्र प्रेषित गर्दा “ प्र. मध्येका रितेश खतिवडा के निजलाई कैद वर्ष ५ पाँच र जरीवानारु. ३७५००। र थप कैद वर्ष १ एक र थप जरीवानापाँच हजार समेत गरी जम्मा कैद वर्ष ६ र जम्मा जरीवानारु. ४२५००। हुने गरी भएको फैसला अनुसार काठमाडौं जिल्ला

अदालतमा चलेको लागू औषध मुद्दामा हाल सम्म थुनामा रहेको देखिँदा निज उक्त मुद्दाबाट लागेको कैद भुक्तान भएपछि प्रस्तुत मुद्दामा लागेको कैद र जरीवानाअसुल गर्नु भनी भएको फैसला अनुसारको कैद तथा जरिवानाको रेकर्ड पठाएको व्यहोरा अनुरोध छ, ” भन्ने रहेको छ । यसरी काठमाडौं जिल्ला अदालतबाट मिति २०६१।१२।४ मा भएको कैद र जरिवानाको फैसला भुक्तान भएपछि ललितपुर जिल्ला अदालतबाट भएको फैसला असुल गर्नु भन्ने दावी मुलुकी ऐन दण्ड सजायको महलको ४१ नं. तथा सर्वोच्च अदालतबाट प्रतिपादित नजिर समेतको बिपरीत भएकोले मिति २०६२।५।१ कैद ठेकी पठाएको पत्र २०६१।११।३० मा प्रतिलिपी लिएपछि थाहा जानकारी भयो । ललितपुर जिल्ला अदालत लगत शाखाको कैद ठेकिएको पत्रको जानकारी गरेपछि कैद जरीवानाहद गरी पाउँ भनी ललितपुर जिल्ला अदालतमा निवेदन दिएको थिए । उक्त निवेदन ललितपुर जिल्ला अदालतले काठमाडौं जिल्ला अदालतलाई र काठमाडौं जिल्ला अदालतले पुनः ललितपुर जिल्ला अदालतलाई पत्र प्रेषित गरी म निवेदकको कानूनी तथा संवैधानिक हक प्रचलन गर्न नदिएको अवस्था विद्यमान छ भने उक्त कैद ठेकिएको पत्र गैरकानूनी भएको र उक्त पत्र बदर गराउने अन्य कुनै प्रभावकारी कानूनी उपचार विद्यमान नभएकोले सम्मानित अदालतको असाधारण अधिकार क्षेत्र तर्फ निवेदन गर्नु आएको छु ।

मुलुकी ऐन दण्ड सजायको ४१ नं. मा एकै मानिसलाई एकै वा धेरै मुद्दाको धेरै कलमको कैद ठेक्नु परेमा जुन कलममा कैदको सबभन्दा ठूलो हद छ सो हद ननाघ्ने गरी एकै वा धेरै मुद्दामा एकै वा धेरै कलममा गरी कैद ठेक्नु पर्छ ।अघि ठेकिएको कैद भन्दा पछि ठेक्ने कलमको हद घटी रहेछ भने थप कैद ठेक्न पर्दैन भन्ने व्यवस्था छ । उक्त व्यवस्था अनुसार पनि काठमाडौं जिल्ला अदालतबाट ठहर भएको फैसलामा ठेकिएको सजाय बढी छ । सो कानून बमोजिम पनि ललितपुर जिल्ला अदालतबाट ठेकिएको कैद काठमाडौं जिल्ला अदालतको कैद भुक्तान भएपछि स्वतः समाप्त हुन्छ ।

म निवेदक २०६०।१।११ देखि थुनामा रहेको र कारागार शाखामा काम गरे बापत करिब ६ महिना कैद छुट पाउने व्यवस्था रहेको छ । सो बमोजिम समेत म निवेदकले काठमाडौं जिल्ला अदालतबाट ठहर भएको वर्ष १० को कैद भुक्तान हुने अवस्थामा रहेको छ

। म निवेदकको फियोको अपरेशन समेत गर्नुपर्ने भनी वीर अस्पताल समेतले सिफारिश गरेको अवस्थामा कानून र शारीरिक अवस्थाको कारणले समेत दण्ड सजायको ४१ नं. बमोजिम लगत सच्याई पाउँ ।

उल्लेखित तथ्य, कानून र नजिर समेतका आधारमा विपक्षी निकायको उल्लेखित काम कारवाहीले म निवेदकको माथि उल्लिखित कानूनी हक र नेपालको अन्तरिम संविधान २०६३ को धारा १२(२), ३ (ड) धारा १३ समेतका हक हनन भएकोले धारा ३२ र १०७(२) बमोजिम आदेश जारी गरी विपक्षी ललितपुर जिल्ला अदालतको लगत शाखाबाट जारी भएको भनीएको मेरो नामको मिति २०६२।५।१ को च.नं. ५६९ को कैद ठेकी पठाएको पत्र बदर गरी कानून बमोजिम लगत सच्याई ठूलो कैद भुक्तान भएपछि सानो कैद भुक्तानी गर्न नपर्ने ठूलो कैद भुक्तान गरे पछि कैद भुक्तान गरी दिनु भनी बन्दीप्रक्ष्यक्षीकरणको आदेश वा अन्य जो चाहिने आज्ञा आदेश समेत जारी गरी पाउँ भन्ने व्यहोराको रिट निवेदन ।

यसम के कसो भएको हो ? निवेदकको माग बमोजिमको आदेश जारी किन जारी गर्नु नपर्ने हो ? निवेदकको मागबमोजिमको आदेश जारी गर्नु नपर्ने आधार र कारण भए यो आदेश प्राप्त भएका मितिले बाटाका म्याद बाहेक ३ दिनभित्र महान्यायाधिवक्ताको कार्यालयमार्फत लिखित जवाफ पेश गर्नु भनी रिट निवेदनको एकप्रति नक्कल साथै राखी विपक्षीहरूलाई सूचना पठाई लिखित जवाफ आएपछि वा अवधि नाघेपछि नियम बमोजिम पेश गर्नु भन्ने यस अदालतको मिति २०७०।२।२२ गतेको आदेश ।

यस कार्यालयले रिट निवेदकको माग बमोजिमको कुनै पनि कार्य नगरेको श्री काठमाडौं जिल्ला अदालतको च.नं. २३०६ मिति २०६२।०५।०६ को कैदिपूर्जि र श्री ललितपुर जिल्ला अदालतको च.नं. ५६९ मिति २०६२।०५।०१ को कैदिपूर्जि अनुसार कैदमा सम्म राखेको हुँदा यस कार्यालयको नाउँमा जारी भएको रिट निवेदन खारेज गरी पाउँ भन्ने समेत व्यहोराको कारागार कार्यालय डिल्लीबजारको लिखित जवाफ ।

यस अदालतमा चलेको वादी नेपाल सरकार प्रतिवादी यि रिट निवेदक समेत भएको लागू औषध खैरो हेरोईन मुद्दामा यस अदालतका मिति २०६१।१२।०४ का फैसलाले यि रिट निवेदकलाई कैद वर्ष १०(दश) र जरीवाना रु. ७५,०००।-(पचहत्तर हजार) हुने ठहरी फैसला

भै लगत नं. ५०७ मा लगत कसिएकोमा निज हिरासतमा बसेको मिति २०६०।०९।११ देखि लागू हुने गरी यस अदालतका च.नं. २३०६ मिति २०६२।०३।०६ का पत्रद्वारा निजलाई कैद म्याद ठेकी पठाएको अभिलेखबाट देखिन आउँछ । ललितपुर जिल्ला अदालतलाई सम्बोधन गरी दिएको निवेदनमा यस अदालतबाट कारवाही गर्न नमिल्ने हुँदा ललितपुर जिल्ला अदालतमा फिर्ता पठाई दिनु भन्ने समेतको यस अदालतका फैसला कार्यान्वयन अधिकारीबाट ललितपुर जिल्ला अदालतको उक्त पत्रमा तोक आदेश भै प्राप्त निवेदन लगायतका कागजातहरु यस अदालतका च.नं. ४३४३ मिति २०६९।१२।०७ का पत्रसाथ ललितपुर जिल्ला अदालतमा फिर्ता पठाएको हो ।

रिट निवेदकको कैद हद हुने नहुने विषयमा यस अदालतबाट कुनै काम कारवाही नगरिएको ललितपुर जिल्ला अदालतको फैसला बमोजिमको कैदी पूर्जी सोही अदालतबाट जारी हुँदा ललितपुर जिल्ला अदालतलाई सम्बोधन गरी दिएको निवेदनमा सोही अदालतबाट कार्यान्वयन हुने विषय हो । फैसला बमोजिम यस अदालतबाट भएको काम कारवाहीबाट निवेदकको वैयक्तिक लगायत कुनै पनि हक अधिकार हनन् भएको नहुँदा माग बमोजिम बन्दी प्रत्यक्षीकरणको आदेश जारी हुने अवस्था छैन । प्रस्तुत रिट निवेदन खारेज गरी पाउँ भन्ने समेत व्यहोराको काठमाडौं जिल्ला अदालत तहसिल शाखाको लिखित जवाफ ।

प्रतिवादी रितेश खतिवडाले कैद जरीवानाहद गरि पाउँ भनी कारागार मार्फत यस अदालतमा निवेदन दिएकोमा यस अदालतबाट मिति २०६२।३।२१ को फैसलाले निज प्रतिवादीलाई कैद वर्ष ५ जरीवानारु. ३७,५००।- र थप कैद वर्ष १ र थप जरीवानारु. ५०००।- समेत तरी कैद वर्ष ६ (छ) जरीवानाजम्मा ४२,५००।- हुने ठहरेको र वादी नेपाल सरकार प्रतिवादी यिनै रितेश खतिवडा भएको लागू औषध खैरो हिरोइन काठमाडौं जिल्ला अदालतबाट मिति २०६१।१२।४ को फैसलाले निज प्रतिवादी रितेश खतिवडालाई कैद वर्ष १० (दश) र जरीवानारु. ७५,०००।- हुने ठहरेको र यस अदालतबाट मिति २०६२।२।४ फौ.ल.नं. ५०७ बाट कैदी पूर्जी समेत ठेकी पठाएको देखिँदा मुलुकी ऐन दण्ड सजायको ४१ नं. बमोजिम ठूलो कैद वापत कैदहद ठेक्नु पर्ने भएको देखिँदा आवश्यक कारवाहीको लागि निजले दिएको कैद जरीवानाहद गरी पाउँ भन्ने निवेदन साथै साथ पठाएको छ भनी यस

अदालतको च.नं. ५०८१ मिति २०६९।११।२८ को पत्रबाट निवेदन काठमाडौं जिल्ला अदालतमा पठाईको हुँदा उक्त रिट निवेदन खारेज गरी पाउँ भन्ने समेत व्यहोराको ललितपुर जिल्ला अदालत तहसिल शाखाको लिखित जवाफ ।

नियम बमोजिम आजको दैनिक मुद्दा पेशी सूचीमा चढी इजलास समक्ष पेश हुन आएको प्रस्तुत रिट निवेदन संलग्न सम्पूर्ण मिसिल कागज अध्ययन गरी रिट निवेदक तर्फबाट उपस्थित विद्वान वरिष्ठ अधिवक्ता श्री बालकृष्ण न्यौपाने मेरो पक्ष लागू औषध मुद्दामा काठमाडौं जिल्ला अदालतको फैसला बमोजिम १० वर्ष कैद भुक्तान गरिरहेकोमा निजलाई ललितपुर जिल्ला अदालतबाट पनि लागू औषध मुद्दामा ६ वर्ष कैद तोकिएको अवस्थामा दण्ड सजायको ४१ नं. विपरीत १० वर्षको काठमाडौं जिल्ला अदालतको कैद अतिरिक्त ललितपुर जिल्ला अदालतको कैदी पूर्जी अनुसारको थप कैद गर्ने भन्ने कार्य कानून विपरीत हुँदा बन्दीप्रत्यक्षीको आदेश जारी गरी पाउँ भनी बहस गर्नुभयो । विपक्षी नेपाल सरकार तर्फबाट उपस्थित विद्वान सह-न्यायाधिवक्ता श्री किरण पौडेलले रिट खारेज गरी पाउँ भनी गर्नु भएको बहस समेत सुनियो ।

रिट निवेदन संलग्न मिसिल अध्ययन गरी हेर्दा निवेदक रितेश खतिवडालाई २०६० सालको स.फौ. नं. ४२७/११५७ को लागू औषध खैरो हिरोइन मुद्दामा मिति २०६१।१२।४ मा काठमाडौं जिल्ला अदालतले १० वर्ष कैद एवं रु ७५,०००/- जरीवानाहुने गरी फैसला भएको र सो फैसला अन्तिम भै हाल निज सदरखोर डिल्लीबजार मा कैदमा बसेको देखिन्छ । निवेदक सो मुद्दामा २०६०।९।११ देखि थुनामा बसेको कुरामा विवाद छैन । त्यसैगरी मिति २०६२।३।२१ मा ललितपुर जिल्ला अदालतले निजलाई जम्मा कैद वर्ष ६ र जरीवाना ४२,५००/- हुने ठहरी सम्बत २०६१/०६२ सालको स.फौ. नं. ७२ को लागू औषध मुद्दामा भएको फैसला समेत अन्तिम भै रहेको देखिन्छ । ललितपुर जिल्ला अदालतको पत्रमा काठमाडौं जिल्ला अदालतमा चलेको लागू औषध मुद्दामा हालसम्म थुनामा रहेको देखिँदा उक्त कैद भुक्तान भएपछि प्रस्तुत मुद्दामा लागेको कैद र जरीवाना असुल गर्नु भनी कारागार शाखालाई रेकर्ड पठाएबाट उक्त कार्य मुलुकी ऐन दण्ड सजायको महलको ४१ नं. सर्वोच्च अदालतबाट यस प्रकारका विभिन्न मुद्दाहरुमा प्रतिपादित नजिर विपरीत भएकोले कैद

जरीवाना हद गरी पाउँ भनी निवेदकले ललितपुर जिल्ला अदालतमा निवेदन दिएकोमा सो मा समेतमा निकास नभएबाट निजको कानूनी तथा संवैधानिक अधिकार कृण्ठित भएकोले कैदी पूर्जी सच्याउने लगाएतको बन्दीप्रत्यक्षीकरण वा अन्य जो चाहिने आदेश गरी पाउँ भन्ने निवेदकको मुख्य निवेदन दावी रहेको देखिन्छ । सो सम्बन्धमा अदालतको आदेशानुसार कैदमा राखेको भन्ने कारागार र निवेदकको कैद हद हुने नहुने विषयमा यस अदालतबाट कुनै काम नभएको । ललितपुर जिल्ला अदालतलाई सम्बोधन गरेको निवेदनमा सोही अदालतबाट कार्यान्वयन हुने हो भन्ने काठमाडौं जिल्ला अदालत तहसील शाखाको लिखित जवाफ । कैद हद ठेक्नु पर्ने भएको देखिँदा आवश्यक कारवाहीको लागि निवेदन काठमाडौं जिल्ला अदालतमा पठाइएको भन्ने व्यहोराको ललितपुर जिल्ला अदालत तहसील शाखाको लिखित जवाफ देखियो ।

यसरी मिसिल संलग्न सम्पूर्ण व्यहोरा हेरी विद्वान कानून व्यवसायीहरुको बहस समेत सुनी निर्णयतर्फ विचार गर्दा दण्डसजायको ४१ नं. अनुसार कैदी पूर्जी संसोधन हुने वा नहुने र माँग बमोजिम बन्दी प्रत्यक्षीकरण आदेश जारी हुने नहुने सम्बन्धमा निर्णय दिनु पर्ने देखियो ।

प्रस्तुत निवेदनमा मूलतः काठमाडौं जिल्ला अदालतबाट मिति २०६१।१२।४ मा भएको कैद र जरिवानाको फैसला भुक्तान भएपछि ललितपुर जिल्ला अदालतबाट भएको मिति २०६२।३।२१ को फैसला अनुसार कैद असुल गर्ने भन्ने दावी मुलुकी ऐन दण्डसजायको ४१ नं. विपरीत छ, छैन भन्ने प्रश्नतर्फ हेर्दा मुलुकी ऐन, दण्ड सजायको ४१ को कानूनी व्यवस्था हेर्दा सोमा “एकै मानिसलाई एकै वा धेरै मुद्दाको धेरै कलमको कैद ठेक्नु परेमा जुन कलममा कैदको सबभन्दा ठूलो हद छ सो हद ननाघ्ने गरी एकै वा धेरै मुद्दामा एकै वा धेरै कलममा गरी कैद ठेक्नु पर्छ । त्यसरी कैद ठेकिएकोमा कैद भुक्तान हुन नपाउदै अर्को कलममा कैद ठेक्नु पर्ने भयो र अघि ठेकिएको जम्मा कैद भन्दा पछि ठेक्नु पर्ने कलमको हद बढी छ भने अघि कैद ठेक्दा थुनामा परेको मितिदेखि पछि ठेकिएको कलमको हद ननाघ्ने गरी कैद ठेक्नु पर्छ । अघि ठेकिएको कैदभन्दा पछि ठेक्ने कलमको हद घटी रहेछ भने थप कैद ठेक्नु पर्दैन । फैसला, कैदी पूर्जी, कैद ठेग्ने किताबमासम्म खुलाई दिनु पर्छ र पछि ठेकिने कलमको हद

घटी भए पनि अधि कैद गर्दा ठूलो कलमको हद नपुगेको रहेछ भने सो नपुग दिनसम्म पछिल्लो कलममा कैद गर्नु पर्छ । धेरै कलमको कैदको हद बराबर हुन आयो भने सो मध्ये एक कलमको कैद ठेक्नु पर्छ । अरु कलमका हकमा फैसला, कैदी पुर्जी, कैद ठेक्ने किताबमासम्म खुलाउनु पर्छ । तर फैसला भै सकेपछि कैद नबस्दै वा थुनामा कैद बसेको अवस्थामा वा थुना कैदबाट छुटेको वा भागेको अवस्था अर्को कसूर गरेकोमा सो कसूरवापत कानून बमोजिम थप कैद ठेक्नु पर्छ” भन्ने कानूनी व्यवस्था उल्लेख भएबाट यी निवेदकले लागू औषध मुद्दामा काठमाडौं जिल्ला अदालतबाट १० वर्ष कैद भुक्तान गरी रहेकामा निज कैदमा बसी रहेकै अवस्थामा अर्को लागू औषध मुद्दामा ललितपुर जिल्ला अदालतबाट पनि कैद ६ वर्ष लागेको अवस्था देखियो । उक्त मिसिलसंलग्न कागज हेर्दा यी निवेदक साथ लागू औषध विक्री वितरणको लागि काठमाडौंमा र संचय गरी राखेकोमा ललितपुरमा देखिएबाट बेगलाबेग्लै अभियोग दायर भएको देखिन्छ । वरामद तथा वारदात मिति पनि २०६०।९।११ र २०६०।९।१२ संगसंगै भएको देखिन्छ ।

यी निवेदकलाई काठमाडौं जिल्ला अदालत र ललितपुर जिल्ला अदालतबाट उक्त मुद्दाहरुमा भएको जरीवाना क्रमश ७५,०००।- र ४२,५००।- यी निवेदकले कारागार मार्फत सम्बन्धित अदालतमा बुझाएको निस्सा मिसिल संलग्न छायाँप्रति कागजबाट देखिन्छ ।

अब कैद सम्बन्धमा मलुकी ऐन दण्ड सजायको ४१ नं. को उपयुक्त कानूनी व्यवस्था बमोजिम एकै मानिसलाई एकै वा धेरै मुद्दाको कैद ठेक्नु पर्दा जुन कलममा कैदको ठूलो हद छ सो हद ननाघ्ने गरी कैद ठेक्नु पर्छ थप कैद ठेक्नु पर्दैन भन्ने समेत उल्लेख भएबाट यी निवेदकको काठमाडौं जिल्ला अदालतको मिति २०६१।१२।४ को फैसला बमोजिम १० वर्ष ठेकिएको र सो भुक्तान गरी रहेको अवस्थामा ललितपुर जिल्ला अदालतबाट मिति २०६२।३।२१ मा जम्मा कैद ६ वर्ष समेत भएको देखिँदा पछि ठेकेको कैद ६ वर्ष समेत अधि ठेकिएको कैद १० वर्ष भित्रै भुक्तान हुने देखिन्छ । त्यसकारण उक्त कैद काठमाडौं जिल्ला अदालतको १० वर्षको ठूलो कैदको हद भित्र नै भुक्तान हुने ऐनको व्यवस्था अनुसार देखियो ।

त्यसकारण दण्ड सजायको ४१ नं. को व्यवस्था बमोजिम कैदको लगत सच्याई दिनु पर्ने देखियो । अतएव निजको निवेदन माँग बमोजिम कैदको लगत सच्याई कैद ठेक्का ललितपुर जिल्ला अदालतलाई आदेश जारी गरी दिइएको छ ।

अब वन्दी प्रत्यक्षीकरणको आदेश जारी हुने नहुने तर्फ विचार गर्दा, वन्दीप्रत्यक्षीकरणको आदेश कानूनको अधिकार विना थुनामा राखेको देखिए वा कानूनको अतिक्रमण गरी वा अधिकारको अतिक्रमण गरी थुनामा राखिएको देखिएमा जारी गर्न मिल्ने हो । प्रस्तुत मुद्दामा सो अवस्था नदेखिइ निवेदक २०६०।९।११ देखि कानून बमोजिमको थुनुवा पूर्जाको आधारमा थुनामा रहेको देखिएको र तत्काल नै निवेदकको ठूलो कैद १० वर्ष भुक्तान भै सकेको नदेखिएबाट कानून बमोजिमको कैदी पूर्जाको आधारमा थुनामा रहेको अवस्थामा निवेदन माँग बमोजिम वन्दी प्रत्यक्षीकरणको आदेश जारी हुने देखिएन । सो माँग सम्बन्धमा प्रस्तुत निवेदन दावी खारेज हुने ठहर्छ । दायरीको लगत कट्टा गरी मिसिल नियमानुसार गरी बुझाई दिनु ।

न्यायाधीश

उक्त रायमा म सहमत छु ।

न्यायाधीश

इजलास अधिकृत : टेकराज जोशी

कम्प्यूटर गर्ने : निर्मला भट्ट

इति सम्बत २०७० साल असोज १ गते रोज ३ शुभम.....

